

ПСИХІКА ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ САМОРОЗВИТОК

УДК: 316.6

О. В. Петрунко

ORCID iD 0000-0001-9023-5265

Т. А. Хахановська

ORCID iD 0000 0002 9421 3327

ТВОРЧІСТЬ І ОБДАРОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ Й ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Творчість і обдарованість розглянуто як системні утворення, основу яких становлять загальні і спеціальні, потенційні й актуальні здібності особистості, що виявляються в процесі і результатах її діяльності. Проаналізовано структуру і функції творчості та обдарованості та запропоновано робочу структурно-функціональну модель цих феноменів. Акцентовано значення особистісної складової в структурі творчості і обдарованості. Означено проблеми, пов'язані з діагностикою й інтерпретацією творчості й обдарованості особистості та окреслено можливості подолання цих проблем.

Ключові слова: обдарованість; потенційні і актуальні здібності особистості; проблеми діагностики творчості й обдарованості; проблеми інтерпретації; творчість.

Вступ. Питання, пов'язані із такими якісними характеристиками особистості, як здібності, творчість, обдарованість, віддавна цікавлять людство, певні кола фахівців і чи не кожен окрему людину в певні періоди її життя, а надто – коли вона постає перед необхідністю осмислення свого призначення в світі і можливостей це призначення реалізувати або ж коли їй стається приймати важливі доленосні рішення, що вимагає від неї оцінки себе крізь призму актуальних і потенційних можливостей конкурувати з іншими суб'єктами соціального життя, оцінювати сласну соціальну й професійну компетентність й спроможність успішно виконувати ту чи ту діяльність тощо. І в цих випадках часто постає потреба в кваліфікованих консультаціях фахівців, заснованих в першу чергу на процедурах кількісної і якісної діагностики загальних і спеціальних здібностей людини.

У зарубіжній і вітчизняній психології розроблено належний теоретико-методологічний фундамент дослідження здібностей дорослих і дітей та напрацьовано представницьку методичну базу (В. Штерн Л. І. Анциферова, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, О. Л. Музика, О. О. Музика, О. І. Савенков та ін.) (Моляко В. О., 2006; Музика О. Л., Музика О. О., 2013; Платонов К. К., 1986; Рубінштейн С. Л., 2002; Савенков А. И., 2004; Теплов Б. М., 1985; Штерн В., 1997). Проте через об'єктивні і суб'єктивні причини, які загострилися в зв'язку з новим укладом життя в сучасних медіасуспільствах з розвиненими інформаційно-

комунікативними й іншими технологіями, дискусійність пов'язаних із цим питань залишається досить актуальною, особливо в ситуаціях, коли постає необхідність у перебудові старих соціальних (у т. ч. освітньо-виховних) систем та запровадженні нових інноваційних схем соціальної взаємодії, що потребує активації адаптаційних ресурсів і механізмів.

Мета статті полягає в означенні проблем діагностики та інтерпретації здібностей, творчості й обдарованості особистості, актуалізованих у сучасних суспільствах, та окресленні можливостей подолання цих проблем.

Особливості діагностики творчості й обдарованості особистості. Новий уклад життя в сучасних інформаційних суспільствах, спричинений високими темпами розвитку інформаційних і соціальних технологій, змушує людей переглядати чимало стандартів (які донедавна здавалися цілком усталеними і зрозумілими і щодо яких у цих суспільствах існував високий рівень згоди) стосовно важливих психологічних та інших феноменів, які визначають перебіг і якість індивідуального і соціального життя в цих суспільствах. До психологічних феноменів, які (з огляду на новий уклад життя в інформаційних суспільствах і нові вимоги, які висуваються до мешканців цих суспільств) потребують перегляду традиційних уявлень про них та їх аналіз, належать насамперед ті, які гарантують успішне функціонування індивідуальних і колективних суб'єктів суспільного життя в умовах перенасичення інформацією, альтернативних комунікаційних реальностей,

зростання вимог до конкурентоспроможності на ринку праці, оволодіння новими технологіями тощо. А отже, до таких феноменів можна відносити, зокрема, спеціальні здібності, обдарованість, творчість.

У широкому і найбільш загальному розумінні *здібності* – це індивідуально-психологічні особливості людини, які створюють умови для особливо успішного виконання нею певної діяльності. Таке визначення дає підстави говорити про загальні (універсальні для будь-яких видів діяльності) і спеціальні (специфічні для певних окремих видів діяльності) здібності. *Загальні здібності* характеризують і визначають рівень і якість будь-якої діяльності і залежать насамперед від сформованості пізнавальних процесів – уваги, пам'яті, мислення, уяви тощо. Вони забезпечують відносну легкість засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для виконання тих чи тих видів діяльності. Однак, цілком природно, що одних лише загальних здібностей не досить для виконання певних специфікованих видів діяльності – мистецької, літературної, спортивної, вузькопрофесійної. У цьому разі йдеться про *спеціальні здібності*, які пов'язані із загальними (чим вищий рівень розвитку останніх, тим кращі можливості для розвитку спеціальних здібностей), але істотно від них відрізняються. Основна відмінність полягає насамперед у тому, що спеціальні здібності тлумачаться не стільки як певні психологічні властивості пізнавальної діяльності індивідів, скільки як властивості їх особистості, які зрештою й гарантують високу результативність останньої в оволодінні знаннями, уміннями і навичками (компетенціями, як нині прийнято говорити), необхідними для успішного і творчого здійснення певних видів діяльності. І ця «особистісна складова» спеціальних здібностей має надзвичайно важливе значення при осмисленні феноменів творчості й обдарованості як системних утворень, основу яких становлять потенційні (наявні, але не реалізовані в діяльності) і актуальні (успішно реалізовані в окремих видах діяльності) спеціальні здібності особистості (Моляко В. О., 2006; Платонов К. К., 1986; Теплов Б. М., 1985). Свого часу Б. М. Теплов говорив про здібності як необхідне вихідне поняття для аналізу й операціоналізації обдарованості (Теплов Б. М., 1985).

В рамках цієї статті *обдарованість* розумітимемо як системну якість особистості, яка характеризується високим рівнем розвитку здібностей, ціннісним ставленням до власних здібностей як основи особистісної ідентичності, спрямуванням на розвиток, саморозвиток і творчість. Це система ресурсів, яка становлять творчий потенціал особистості, який гарантує її здатність швидко орієнтуватися й пристосовуватися до динамічних умов життя та успішно вирішувати проблеми, які при цьому постають. Своєю чергою *творчість* розумітимемо як функціональний вимір

обдарованості, активну продуктивну діяльність особистості, яка спрямована на створення якісно нових матеріальних чи духовних продуктів і характеризується: 1) високими досягненнями і результатами в сферах, де вона реалізується (матеріальна складова творчої діяльності); 2) стабільно високими показниками розвитку і саморозвитку особистості, її суб'єктно-ціннісної саморегуляції, її адаптивності до умов і обставин в процесі виконання цієї діяльності (особистісна складова). При цьому результати творчої діяльності не мають прямого зв'язку з вихідними умовами і є суто «авторськими»: ніхто, крім автора, не може отримати точно такий результат, навіть якщо перебуватиме в подібній вихідній ситуації.

Знаний вітчизняний дослідник В. О. Моляко розглядає обдарованість як вихідну умову творчої діяльності, а саме як особливу, «стратегіальну» організацію свідомості, як інструмент впорядкування «безладу мислення», акумулювання і систематизації знання, «насичення свідомості змістом», проектування смислів, що зрештою дає носіям стратегіально організованої свідомості успішно (швидко і якісно) не тільки створювати цінності, розв'язувати проблеми, а й досягати особистої рівноваги й гармонії (Моляко В. О., 2006). На ціннісній природі обдарованості наголошують і інші українські дослідники. Зокрема, О. Л. Музика і О. О. Музика вважають обдарованість комплексною ознакою особистості, яка визначається не тільки знаннями, уміннями і навичками (які набуваються), не тільки здатністю розв'язувати творчі задачі (цього навчаються), не цілями людини (цілі змінюються), а насамперед – системою особистісних цінностей, крізь призму яких обдарована людина будує свої відносини зі Світом, і яка у обдарованих осіб є стійкішою і дієвішою, ніж у пересічних (Музика О. Л., Музика О. О., 2013). На відміну від К. К. Платонова (Платонов К. К., 1986), прибічника теорії наслідуваної обдарованості, вітчизняні вчені поділяють концепцію обдарованості скоріше як результату розвитку здібностей, аніж як першопричини високих досягнень особистості. І, як вважають у зв'язку з цим О. Л. Музика і О. О. Музика, основне завдання педагогів – розвивати здібності вихованців, а от рішення ж щодо розвитку власної обдарованості може ухвалити й реалізувати лише сама особистість. Інакше кажучи, відповідальне ставлення до власних здібностей, ставлення до них як до цінності – це принципове і головне, що відрізняє обдарованих людей від пересічних (Музика О. Л., Музика О. О., 2013).

Аналізуючи структуру і функції обдарованості, вітчизняні дослідники, зокрема В. О. Моляко, наголошують на системній, «синтетичній» її природі і виділяють низку її складових і відповідних функцій (Моляко В. О., 2006):

1. задатки, схильності, що виявляються у динамізмі психічних процесів, високій їх чутливості

й вибірковості до певних видів діяльності;

2. домінуючі інтереси, їх спрямування та систематичність вияву;

3. інноваційне мислення (схильність до проблемного пошуку, прагнення творити нове);

4. високий загальний інтелект (швидкість розуміння і засвоєння, адекватність оцінок, вибір адекватних рішень і дій, оцінка їх переваг);

5. асоціативне мислення (здатність й перетворення інформації, утворення асоціативних зв'язків і масивів);

6. компаративізм, висока здатність до порівнянь, зіставлень, вироблення власних еталонів і активне використання в ситуаціях вибору;

7. емоційна складова ставлення до життя і життєвих виборів;

8. вольовий чинник (цілеспрямованість, рішучість при ухваленні рішень, працьовитість, систематичність у роботі);

9. інтуїція (здатність до інтуїтивних оцінок, рішень, прогнозів);

10. здатність до формування особистісних стратегій і тактик при вирішенні загальних і нових специфічних проблемних завдань, в ситуаціях пошуку виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій тощо.

Наведений перелік є гарною можливістю для ілюстрації того, що одним з найпроблемніших питань методології і методики діагностики обдарованості та її інтерпретації була і залишається *операціоналізація обдарованості, визначення критеріїв оцінки її якості (ступеню вираження)*. Адже щойно перелічене могло вважатися достатніми ознаками обдарованості ще півтора десятиліття тому, та із стрімкими інформатизацією й технологізацією суспільного життя, появою нових видів діяльності, реформуванням освітніх систем і т.д., що розгорнулися з вступом людства в третє тисячоліття, ці ознаки характеризують не так обдаровану людину, як пересічного мешканця інформаційного суспільства часів високотехнологізованого постмодерну (в якому процеси маргіналізації і «розмивання» цінностей і ціннісних систем істотно переважають над процесами їх породження і вибудовування). В інформаційному суспільстві формуються нові запити не тільки на компетентності (знання, уміння і навички) і, відповідно, на нові критерії обдарованості й творчості, а й на нові цінності. У ціннісному дискурсі інформаційного суспільства «цінності блага» істотно переважають над «цінностями споживання блага», що не сприяє створенню атмосфери творчості і гальмує її розвиток. З огляду на викладене вище розуміння обдарованості як інструменту ціннісного впорядкування системи «Людина – Світ» (Моляко В. О., 2006; Музика О. Л., Музика О. О., 2013; Рубинштейн С. Л., 2002), актуалізується *проблема девальвації ціннісної складової обдарованості і*

творчості: ці апріорі ціннісні соціально-психологічні феномени ґрунтуються на хитких, ненадійних, турбулентних системах цінностей, і це природно ускладнює їх діагностику й інтерпретацію.

Окрема проблема – *діагностика й інтерпретація обдарованості дітей*. Більшість вітчизняних дослідників (Г. І. Россолімо, О. Ф. Лазурський, П. П. Блонський й інші) обстоювали системний підхід до цих процесів. Поряд із тестуванням, можливості якого з виявлення творчих здібностей і обдарованості досить обмежені, вони використовували дані безпосередніх спостережень за поведінкою дітей і бесід з ними, аналіз їх досягнень і результатів діяльності «в режимі реального часу», дані опитувань батьків і вихователів тощо. Крім системної й комплексної діагностики, в т.ч. й експертної оцінки (з урахуванням потенційних можливостей дитини, опертая на валідні методи і дотриманням послідовної етапності) було запропоновано ще один важливий принцип – соціально-психологічний супровід розвитку дитини, яку за даними попередньої діагностики визнано обдарованою (як правило, на підставі таких ознак: високий рівень розвитку здібностей; високий ступінь научуваності; значно частіше порівняно з однолітками прояви творчі; мотивація до діяльності, прагнення зробити її якнайкраще і неодмінно завершити почате; розвинуті довільність і самоконтроль) (Музика О. Л., Музика О. О., 2013; Савенков А. И., 2004).

Отже, діагностика обдарованості не є і не може бути разовою процедурою. Системна робота з її виявлення має відбуватися в три основні етапи (О. І. Савенков) (Савенков А. И., 2004). *Перший етап*: виявлення дітей з ознаками обдарованості. На цьому етапі первинним джерелом інформації служать батьки, однолітки, вчителі, інші фахівці освітніх установ, які можуть спостерігати діяльність дітей і виділити серед них тих, хто відрізняється пізнавальною активністю, допитливістю, бажанням вийти за межі запропонованого завдання (ситуації) та/або його (її) розв'язання невідомим досі, нестандартним і незвичним шляхом. Основний метод на цьому етапі – спостереження. Характеристику учня дають педагоги, батьки, інші та класний керівник. Важливо розуміти, що попередня оцінка дитини як обдарованої значною мірою умовна. За обдарованість можна прийняти деякі вікові особливості розвитку (наприклад, прискорений розвиток певних психічних функцій в окремі періоди життя дитини, активне продукування образів дошкільниками чи літературна творчість старших підлітків). Прояви дитячої обдарованості інколи важко відрізнити від навченості і позитивних результатів соціалізації у сприятливій ситуації розвитку дитини, а з другого – вияви оригінальності дитячого мислення можна прийняти за вияви «дефіцитарного розвитку». *Другий етап*: поглиблене знайомство з цими дітьми, оцінка продуктів

їх діяльності, шкільних досягнень, позашкільних інтересів, особливостей мотивації, особливостей спілкування з однолітками. На цьому етапі проводяться традиційне тестування та ігрові форми діагностики інтелекту. Найголовніша вимога – урахування вікових особливостей дітей та зони – індивідуальної і вікової – найближчого їх розвитку. *Третій етап:* психолого-педагогічне експериментування. Основна вимога – створення креативного середовища як необхідної умови для розвитку обдарованості. Адже дослідникам і практикам добре відомий феномен «згасання обдарованості», щодо природи якого час від часу розгортаються гострі дискусії. За даними науковців і за спостереженнями педагогів і практичних психологів, обдарованість має властивість неначе «випаровуватися» з дорослішанням людини, і з «обдарованих» дітей найчастіше виростають «звичайні», пересічні дорослі. Причин цього у фаховій літературі описано чимало, та всі їх можна розподілити на дві великі групи. Перша група причин коріниться в дитинстві і виходить із ситуації розвитку дитини в цей період життя: відсутність «середовища творчості», брак виховання необхідних для розвитку обдарованості вольових якостей зрештою призводять до втрати сенситивного періоду для її розвитку та «фізіологічного згасання обдарованості» (в т.ч. й у зв'язку зі зміною домінант мислення: правопівкульне (образне, образно-дієве) мислення природно поступається лівопівкульному (абстрактному, понятійному). Друга група причин виходить з «логіки дорослості» – професіоналізації життя й відсутності запиту соціуму на обдарованість і творчість, внаслідок чого вони редукуються на користь технологій, фахових і посадових інструкцій.

Один з продуктивних шляхів діагностики творчості й обдарованості – діагностика здібностей. Аналіз літератури, присвяченої цим феноменам, дає підстави говорити про три групи критеріїв, за якими можна судити про ступінь вираження здібностей (Моляко В. О., 2006; Музика О. Л., Музика О. О., 2013; Савенков А. И., 2004; Штерн В., 1997):

1. результативність діяльності, досягнення (в т.ч. прагнення досягати найкращих результатів і покращувати попередні, орієнтація на надзадачу, програму-максимум, діяльність «на межі фантастики»);
2. оригінальність і самобутність виконання роботи, знаходження нестандартних, оригінальних рішень, продукування гіпотез і прогнозів тощо;
3. швидкість засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для успішної творчої діяльності (як показник адаптивності).

Діагностика і оцінка творчих здібностей дітей досить поширена на Заході і, зокрема, в США. Вона спрямована на пошук обдарованих дітей (від 5 років і старше) для дальшого їх навчання за спеціальними програмами. Діагностика переважно проводиться на основі невербальних і вербальних методик Е. Торренса, які активно розроблялися ним упро-

довж 60-80-х рр. (Simonton, Dean K., 1999). Невербальні тести призначені для діагностики образного мислення, зокрема, таких його параметрів, як швидкість, точність, уява (її продуктивність), оригінальність. Тестуванням передбачається виконання випробовуваними таких завдань, як конструювання картин (на основі зображення яскраво розфарбованої фігури неправильної форми), завершення картинки, використання паралельних ліній або кіл для складання зображень. Вербальні тести призначені для діагностики таких характеристик, як: 1) уміння ставити нестандартні й інформативні питання; 2) здатність встановлювати причини і наслідки ситуацій, зображених на серіях картинок; 3) здатність застосовувати звичайні предмети в незвичний, оригінальний спосіб; 4) здатність будувати прогнози й припущення. При цьому показниками творчості, за Е. Торренсом, є легкість, гнучкість, точність і оригінальність мислення (Simonton, Dean K., 1999).

Психодіагностика здібностей дорослих відбувається в двох основних напрямках: 1) діагностика психічних функцій (сенсорних, моторних, технічних); 2) діагностика професіоналізованих функцій, що гарантують успішне виконання певних видів професійної діяльності (артистичної, художньої, музичної, спортивної, військової та ін.). Перший напрям, який реалізується у спеціально створених умовах із застосуванням спеціальної апаратури спеціально підготовленими для цього фахівцями, практично не представлений у психолого-педагогічній практиці. Другий напрям, навпаки, досить поширений і відомий як професійна діагностика, професійна орієнтація, професійне консультування, професійний відбір і т. ін. Відомо чимало методів діагностики канцелярських, музичних, артистичних й інших здібностей, тестів із виявлення навчальних здібностей спеціально для використання в освіті, а також тестових батарей для відбору вступників до навчальних закладів різного типу тощо.

Більшість тестів творчості ставлять людину в умови необхідності пошуку нових, різноманітних, оригінальних рішень. Власне, пропонуються завдання на активацію *дивергентного мислення* (здатність його не залежати від еталонів і взірців і розгортатися в різних напрямках шляхів), як найважливішої характеристики творчого мислення. Наприклад, пропонується вигадати якнайбільше способів незвичайного вживання звичайного предмета (олівець, камінці та ін.), запропонувати якнайбільше способів удосконалення іграшки, створити якомога більше образів (картинок) за вихідним елементом і т. д. Оцінюються: 1) якість процесу виконання завдань, у т.ч. поведінка і особистісні вияви випробовуваних (на необхідності оцінки не так результатів, як процесу творчого мислення, акцентували увагу автори найбільш відомих тестів діагностики креативності Дж. Гілфорд і Е. Торренс (Guilford Y. P., 1967; Simonton, Dean K.,

1999); 2) кількість варіантів, принципова новизна, оригінальність і допустима доцільність запропонованих рішень; 3) час, витрачений на їх продування і оформлення.

Одною з ознак креативності Е. Торренс вважав «чутливість до проблем», і для її визначення він пропонував випробуваним протягом десяти хвилин письмово перерахувати всі можливі проблеми, які можуть виникнути: 1) під час купання у ванні; 2) при виконанні домашнього завдання (Simonton, Dean K., 1999). Проте сучасні критики методології і методик Е. Торренса акцентують увагу на неналежній валідності таких завдань (що не заперечував і сам автор) і вважають, що результати тестів насамперед репрезентують: 1) швидкість продування і рухливість асоціацій; 2) міру дотепності; 3) життєвий досвід. І цих ознак, на їх думку не досить (і ми з цим погоджуємося), щоб гарантувати продуктивну творчу діяльність і, відповідно, її діагностувати.

Основний недолік класичних тестів на креативність – неврахування «особистісного чинника». Природно, що більш успішно можна виміряти креативність за допомогою окремих актів творчості, а не спеціальних тестів. З огляду на це, низькі результати тестування не свідчать про відсутність креативності у випробуваного, так як творчі прояви спонтанні і невіддільні довольній регуляції. Тож методики діагностики творчих здібностей призначені не так для фактичного, як для орієнтовного визначення обдарованих і творчих особистостей у певний

момент тестування. І це створює серйозні обмеження для інтерпретації отриманих результатів.

Висновки:

1. Обдарованість і творчість – системні утворення, основу яких становлять потенційні загальні і спеціальні здібності особистості, що актуалізуються і реалізуються в процесі і результатах її діяльності. Обдарованість – це системна якість особистості, яка має стратегіальне значення для вибудовування нею ціннісних стосунків із Світом, творчість – це системна функція, яка гарантує інноваційну й «авторську» їх реалізацію.

2. Логіка розвитку постмодерного суспільства значно випереджує логіку розвитку наукової думки, а тому, попри наявні наукові досягнення, діагностика обдарованості і творчості не спрощується, а ускладнюється. Це можна пояснити двома основними причинами: 1) високим динамізмом запитів сучасних високотехнологізованих інформаційних суспільств до всіх своїх суб'єктів, у т.ч. запиту на обдарованість і творчість (а, відтак – постійним пошуком критеріїв операціоналізації цих феноменів); 2) змінами, яких зазнає особистість у цих суспільствах, а насамперед – системи її цінностей; 3) відсутність запиту цих суспільств на обдарованість і творчість: їх запит на інноваційність є скоріше запитом технології, які утилізують вироблений суспільством продукт, аніж на обдарованість і творчість, здатні спричинити якісні трансформації в цьому суспільстві.

Література

1. **Моляко В. О.** Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
2. **Музика О. Л., Музика О. О.** Ціннісні орієнтири і психологічна підтримка обдарованих дітей // На злеті думки. Залучення обдарованої молоді до науково-дослідної роботи: Зб. доповідей та тез науково-практичної конференції. – Житомир: МАН, Житомирське регіональне відділення, 2013. – С. 6-11.
3. **Платонов К. К.** Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1986. – 254 с.
4. **Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.
5. **Савенков А. И.** Одаренный ребенок дома и в школе. – М.: Изд-во «У-Фактория», 2004. – 272 с.
6. **Теплов Б. М.** Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
7. **Штерн В.** Умственная одаренность: психологические методы испытания умственной одаренности в их применении к детям школьного возраста / В. Штерн. – Санкт-Петербург: Союз, 1997. – 128 с.
8. **Guilford Y. P.** The nature of human intelligence. – New York: Mc-Gaw Hill, 1967. – 164 p.
9. **Simonton, Dean K.** Talent and its development: An emergenic and epigenetic model. *Psychological Review*, Vol 106(3), Jul 1999, 435-457. doi:10.1037/0033-295X.106.3.435.
10. **Torrance E. P.** Guiding creative talent. Englewood Cliffs, WJ.: Prentice-Holl, 1962. – 278 p.

Петрунько О. В., Хахановская Т. А. ТВОРЧЕСТВО И ОДАРЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ ДИАГНОСТИКИ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Творчество и одаренность рассмотрены как системные образования, в основе которых лежат общие и специальные, потенциальные и актуальные способности личности, проявляющиеся в процессе и результатах ее деятельности. Проанализирована структура и функции творчества и одаренности, предложена рабочая структурно-функциональная их модель. Акцентировано на значении личностной составляющей в структуре творчества и одаренности. Отмечены проблемы, связанные с диагностикой и интерпретацией творчества и одаренности личности, обозначены возможности преодоления этих проблем.

Ключевые слова: одаренность; потенциальные и актуальные способности личности; проблемы диагностики творчества и одаренности; проблемы интерпретации; творчество.

Petrunko O., Kakhanovska T. CREATIVITY AND TALENT OF THE PERSONALITY: PROBLEMS OF DIAGNOSIS AND INTERPRETATION

Creativity and talent are considered as system of education, which becomes the basis of general and specific, potential and actual ability of the person who are in the process and results of operations. There are groups of criteria by which it is possible to judge about the degree of ability. The features of these groups are discovered. We consider the relation of creativity and giftedness as psychological concepts. It proposed the theory of the famous scientists who studied the problem in detail diagnostic creativity and talent. The relation of creativity and giftedness are released as psychological concepts. The theory of the famous scientists who in detail studied the problem of diagnostic creativity and talent is proposed. The structure, function of creativity and giftedness are analyzed, the working structural-functional model of these phenomena are proposed. The main areas of diagnostic abilities of adults are specified. Tests to diagnose creativity and talent are proposed. The features of their conduct and interpretation are explored. It have been described in detail what exactly is estimated in the diagnostic tests of creativity and talent. The main features of creativity, especially their manifestations are highlighted. In all tests also focused on the importance of the personal element in the structure of creativity and talent, as well as the activation of divergent thinking. Examples of job creation and diagnostics of giftedness are provided. Their features are shown. The basic problems of technique and methodology of diagnosis of giftedness are explored. The structure and function of giftedness are found out. Systemic and «synthetic» nature of giftedness is accented. The stages of diagnosis of giftedness are examined, as well as their main characteristics and conditions of testing. Features of behavior and the use of techniques at each stage are researched. There have been problems associated with the diagnosis and interpretation of the creativity and talent of the person, the main causes of appearance are identified and indicated by the possibility of overcoming these problems.

Keywords: *creativity; creativity and problem diagnosis of giftedness; potential and actual ability of the personality; problems of interpretation; talent.*

Рецензенти

Лозова О. М. – д. психол. н., проф.,
Сергеєнкова О. П. – д. психол. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2015

Прийнято до друку 28.05.2015

УДК: 159.923: 123.1

А. А. Донець

ORCID iD 0000-0001-6396-9108

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СВОБОДИ ОСОБИСТОСТІ

Розглянуто психологічний аспект феномену свободи. Здійснено теоретичний аналіз психологічних підходів до розкриття сутності явища психологічної свободи в зарубіжних та вітчизняних джерелах. Запропоновано теоретичну модель психологічної свободи особистості.

Ключові слова: *автономність; воля; психологічна свобода; самодетермінація; самоефективність; самосвідомість; свобода; суб'єктивність; феномен.*

Вступ. Поняття свободи довгий час було предметом вивчення філософії. Зараз актуальності набуває вивчення психологічного виміру свободи, у зв'язку з тенденціями гуманізації суспільства, поширенням гуманістичної парадигми, становленням посткласичної наукової картини світу. Поняття свободи особистості все частіше розуміється не як формуюча зовнішнім впливом, а як здатна до саморозвитку, самовизначення й самотворчості (К. О. Абульханова, Л. І. Анциферова, Г. А. Балл, Д. О. Леонтьєв, С. Д. Максименко, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко, В. Е. Чудновський).

Екзистенційний підхід та гуманістична психологія розглядають свободу як важливу умову функціонування особистості, складову її психічного здоров'я. У сучасній вітчизняній психології проблема свободи пов'язується з саморозвитком, самотворчістю, суб'єктивним способом буття (Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, С. Д. Максименко, В. О. Татенко, К. О. Абульханова, Д. О. Леонтьєв та ін.).

Метою статті є теоретичне дослідження та розробка концептуальної моделі феномену психологічної свободи особистості.

Концептуальна модель психологічної свободи особистості. Феномен «свободи» будучи, по суті,